

Vastarinnan monet muodot

Menneen kevään aikana länsimainen keskustelu parhaasta tavasta tukea Ukrainaa on kiihtynyt samalla kun Ukrainan vastarinta Venäjän aggressiivisesti hyökkäävän armeijan edessä on käynyt yhä tukalammaksi. Ukrainalle vastarinta ulkoista uhkaa vastaan on eksistentiaalinen kysymys ja on selvää, että aiheeseen liittyvälle asiantuntijuudelle on akuuttia kysyntää. Myös Venäjän sisäisen vastarinnan tutkimukselle on suuri tarve, sillä muutoksissa Venäjän sisäisessä tilanteessa saattaisi piillä myös pitkäksi käyneen sodan ratkaisun avaimet. EU-vaalien lähestyessä itäinen Eurooppa on saanut julkisuudessa paljon huomiota osakseen. Slovakian pääministerin Robert Ficon murhayritystä on arvioitu mahdollisena poliittisen väkivallan kasvun oireena Euroopassa laajemminkin. Georgiassa on puhjennut laajamittaisia hallituksenvastaisia mielenosoituksia, joilla on pyritty estämään uusien Venäjän mallin mukaisten ”vieraan vallan agenttien” lakien käyttöönotto ja maan loitontuminen EU:sta. Puolan-tuntijoilla taas on ollut tekemistä selittää, miksi maan liberaali media ei ole syyttänyt Venäjää vuoden 2010 lento-onnettomuudesta Smolenskissa, jossa menehtyi merkittävä osa Puolan poliittista johtoa. Alamme asiantuntemukselle riittää siis laajasti kysyntää myös muihin kuin Venäjään ja Ukrainaan suoraan liittyvissä kysymyksissä – olkoonkin, että monet näistä aiheista kytkeytyvät niihin epäsuorasti. Pitkälti Ukrainaan ja ennen kaikkea Venäjään liittyvien aiheiden ympärille rakentuu tämäkin *Idäntutkimuksen* Vastarinta-teemanumero, jonka avaa kaksi Venäjän sodanvastaista liikettä ja sen toimintamahdollisuuksia tutkivaa vertaisarvioitua artikkelia.

Saara Kuikka ja Hanna Mäkinen tarkastelevat, miten sodan vastustajat käyttävät Telegram-viestipalvelun kanavia ja ryhmiä sekä millaisin keinoin niissä pyritään lisäämään sodan vastustamista. Sodanvastaisen aktivismin toimintaympäristö ei Venäjän alati kasvavan autoritarismin ja kansalaisyhteiskunnan alasajon keskellä ole helppo. Telegram-aktivismikin joutuu tasapainoilemaan sen välillä, mitä aktivismin muotoja Telegram palveluna mahdollistaa ja mikä Venäjällä oleville toimijoille on turvallista. Poliittisia vankeja Venäjällä on jo toista tuhatta ja heidän joukossaan on monia sotaa vastustavia aktivisteja. Erityisesti hyökkäyssodan alkamisen jälkeen tuomiot ovat ankaruudessaan olleet kohtuuttomia. Kuikka ja Mäkinen avaavat, miten kaiken tämän keskellä sotaa vastustavat aktivistit käyttävät Telegramia esimerkiksi tiedon jakamiseen ja aktivismin koordinointiin.

Yksi Venäjän tunnetuimmista sotaa vastustavista poliittisista vangeista on Saša Skotšilenko, joka protestoi osana Venäjän Feministisen sodanvastaisen liikkeen (FAS) toimintaa. Tämän hyökkäyssodan alkamista seuraavana päivänä perustetun liikkeen toimintaan ja sen mediävälittyneisyyden mahdollisuusrakenteeseen pureutuu Saara Ratilaisen ja Daniil Zhaivoronokin artikkeli. Telegram on ollut FASillekin tärkeä työkalu, mutta artikkeli nostaa esiin lisäksi sen,

miten liike on ollut esillä kansainvälisessä perinteisessä mediassa. Ratilainen ja Zhaivoronok tarjoavat suoran yhteyden FASIin, sillä heidän aineistoonsa kuuluu myös liikkeen aktivistien haastatteluja. Artikkelit osoittaa, miten taitavasti feministinen liike käyttää mediatyökaluja esimerkiksi sodanvastaisten vaatimustensa levittämiseen.

Kolmannessa Venäjän sisäistä vastarintaa käsittelevässä artikkelissa Pauliina Lukinmaa avaa 2010-luvun lopun Pietarin seksuaalivähemmistöaktivismia. Etnografiseen kenttätöyöhön perustuva tutkimus paneutuu aktivistien määritelmiin omasta itsestään ja toiminnastaan. Samalla kun Lukinmaan tutkimus aktivistiliike on tullut yhä moniäänisemmäksi, on seksuaalivähemmistöjen toimintatila Venäjällä käynyt yhä ahtaammaksi. Entistä kireämpiä lakeja tehtaillaan edelleen. Viime syksynä Venäjän korkein oikeus hyväksyi oikeusministeriön lakiesityksen, joka määrittelee ”kansainvälisen LHBT-liikkeen” äärijärjestöksi, vaikka sellaista järjestöä ei ole edes olemassa. Äärijärjestön toimintaan osallistumisesta tai sen rahoittamisesta voi seurata vuosien vankeustuomio ja jo pelkkä järjestön symbolien käyttö voi johtaa vankeuteen. Tämä ei voi olla vaikuttamatta suhteellisesta vapaamielisyydestään tunnetun Pietarinkin tilanteeseen seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin liittyvässä aktivismissa. Lukinmaan tutkimus onkin tärkeää dokumentointia tilanteesta ennen viime vuosien kärjistymistä, sillä nykytilanteesta vastaavaa tutkimusta tuskin pystyisi edes toteuttamaan.

Numeron neljännessä artikkelissa Akseli Väliviita tutkii Venäjän ja Euroopan välistä kaasukauppaa peliteorian keinoin keskittyen erityisesti energiamurrokseen ja osapuolten riippuvuuteen toisistaan. Keskinäisriippuvuus oli pitkään Euroopan tapa käsitellä ongelmaa nimeltä Venäjä: ajatuksena oli, että Venäjän ja Euroopan taloudellinen riippuvuus toisistaan pitää Venäjän imperialistiset haaveet kurissa. On kuitenkin osoittautunut, että Venäjä on valmis uhraamaan taloudellisesti paljon kuviteltua enemmän pitääkseen entiset alusmaansa valtapiirissään. Peliteoreettinen analyysi osoittaa, että tämä ei ehkä ole niinkään yllättävää, vaan että keskinäisriippuvuus on altis synnyttämään konfliktitilanteita ja voi lisäksi hidastaa vihreää siirtymää. Vaikka nesteytetyn maakaasun kauppa Venäjältä onkin toistaiseksi välttynyt EU:n pakotteilta, ei entisen kaltaiseen Euroopan ja Venäjän energiasuhteeseen ole paluuta. Väliviita näkee, että Euroopan radikaalisti laskenut riippuvuus Venäjän energiasta on vienyt Venäjältä mahdollisuuden energia-aseella uhkailuun, minkä vuoksi hyökkäyssota on kokonaisuudessaan heikentänyt Venäjän geopolitiittista asemaa. Hänen analyysillään on myös soveltavaa potentiaalia esimerkiksi länsimaiden, Kiinan ja Taiwanin dynamiikan tarkasteluun.

Numeron molemmat esseet osallistuvat keskusteluun vastarinnan muodoista. Jouni Järvinen tarkastelee tšekkoslovakialaista underground-musiikkia ja sen joutumista vallanpitäjien hampaisiin. Valtion harjoittaman niin kutsutun normalisaatiopolitiikan oloissa rock-muusikot ajautuivat erityisesti 1970-luvulla vastahankaan kommunistihallinnon kanssa. Lina Klymenko taas tarjoaa näkymän ukrainalaiseen vastarintaan esittelemällä presidentti Volodymyr Zelenskyin kansainväliselle yhteisölle suunnatuissa puheissaan usein nostamia historiallisia analogioita, joiden tavoitteena on ollut laajentaa tukea Ukrainalle puolustussodassaan Venäjää vastaan. Klymenko tarkastelee Zelenskyin suomalaiselle yleisölle ja erityisesti Suomen poliittisille päättäjille suunnattua analogiaa, jossa Ukrainan nykyinen sota rinnastetaan Suomen käymään talvisotaan. Talvisodan analogialle tuntuu Suomessa olevan kaikupohjaa, ja siitä on puhunut Klymenkon esseessään esiin nostaman presidentti Sauli Niinistön lisäksi muun muassa eduskunnan puhemies Jussi Halla-aho Kiovassa vieraillessaan. Ainakin toistaiseksi tuki Ukrainan asialle on pysynyt Suomessa vankkumattomampana kuin joissakin muissa maissa.

Numeron kolumni on omistettu Aleksei Navalnyille, joka onnistui nousemaan Venäjän johtavaksi poliittisen vastarinnan taistelijaksi ja joutui lopulta maksamaan siitä hengellään.

Jussi Lassila nostaa Navalnyin maailmanhistorian vapaustaistelijoiden suurten nimien rinnalle, ja periksiantamattomasta taistelustaan oikeudenmukaisemman ja vapaamman Venäjän puolesta hänet toivon mukaan tullaan jonain päivänä muistamaan myös kotimaassaan. Vaikka Navalnyin liike perustui vahvasti populistisen johtajansa karismalle, ei kansanliike välttämättä kuole johtajansa mukana vaan saattaa jopa vahvistua. Numeron taideosastolla on esillä Igor Ponotševnyin Aljoša Stupin -nimimerkillä julkaisemia poliittisia Venäjän hallinnon ja sodanvastaisia pilakuvia. Kirja-arvioissa Jonna Alava arvioi Ilmari Käihkön avoimena julkaistun teoksen Ukrainan vastarinnan hengestä sekä Marja Sorvari Inna Perheentuvan laajan etnografisen tutkimuksen feministisen liikkeen vastarinnasta niukkojen aineellisten resurssien oloissa 2010-luvun Venäjällä.

Kuten tämän numeron sisällöstä näkyy, vastarinta on ajankohtainen tutkimusteema. Sen ympärille rakentuu myös ensi syksyn Aleksanteri-konferenssi, jonka osallistujia on kutsuttu käsittelemään itsevaltaisuuden vastustamista Euraasiassa etenkin kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen vastarinnan kontekstissa. Tarkempia tietoja tulevasta Aleksanteri-konferenssista voi lukea tämän numeron Ajankohtaista-osiosta.

Idäntutkimuksen seuraavat teemanumerot ovat Keski-Aasia (3/2024), Arki (4/2024) ja Ilmasto (2/2025). Kirjoituskutsut ja aikarajat löytyvät lehden kotisivuilta. Numerolla 1/2025 ei ole erityistä teemaa, mutta teemojen ulkopuolisia juttuehdotuksia otetaan tuttuun tapaan vastaan muihinkin numeroihin.

Toivotan rentouttavaa kesää!

Helsingissä 21.5.2024

Mika Perkiömäki